Nazirov Odiljon Tursunaliyevich
Jismoniy tarbiya va sport mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti Farg‘ona filiali
“Jismoniy tarbiya, sport nazariyasi va uslubiyoti”
kafedrasi v.b. professori, p.f.b.f.d. (PhD)

JISMONIY TARBIYA VA SPORT TA’LIMIDA RAQAMLI PLATFORMALAR VA MASOFAVIY TA’LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNING METODIK ASOSLARI

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.24200948

Annotatsiya. Mazkur maqolada jismoniy tarbiya va sport sohasida raqamli platformalar hamda masofaviy ta’lim texnologiyalaridan foydalanishning ilmiy-metodik asoslari tahlil qilingan. Tadqiqotning maqsadi jismoniy tarbiya va sport mutaxassislarini tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish jarayonida raqamli vositalardan foydalanish imkoniyatlarini aniqlashdan iborat. Tadqiqotda ilmiy-metodik adabiyotlarni tahlil qilish, taqqoslash, tizimlashtirish, pedagogik kuzatuv va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Natijalar raqamli platformalar nazariy bilimlarni yetkazish, o‘quv materiallarini saqlash, topshiriqlarni nazorat qilish va teskari aloqani tashkil etishda samarali vosita ekanligini ko‘rsatdi. Xulosa sifatida raqamli va an’anaviy ta’limni uyg‘unlashtirish jismoniy tarbiya va sport ta’limi sifatini oshirishning muhim yo‘nalishi sifatida belgilandi.

Kalit so’zlar: raqamli ta’lim, raqamli platforma, masofaviy ta’lim, jismoniy tarbiya, sport ta’limi, trener, pedagogik texnologiya

Kirish

Bugungi kunda ta’lim tizimida raqamli texnologiyalardan foydalanish jarayoni jadal rivojlanib, ta’lim mazmuni, uni tashkil etish shakllari va pedagogik faoliyatga bo‘lgan yondashuvlarning yangilanishiga olib kelmoqda. Ayniqsa, jismoniy tarbiya va sport sohasida mutaxassislarni tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish jarayonlarini zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan uyg‘unlashtirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Jismoniy tarbiya va sport ta’limining o‘ziga xos jihati shundaki, unda nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy-harakat faoliyati, texnik-taktik tayyorgarlik, jismoniy sifatlarni rivojlantirish, pedagogik kuzatuv va mashg‘ulot jarayonini bevosita tashkil etish muhim o‘rin tutadi. Shu sababli mazkur sohada raqamli texnologiyalardan foydalanish faqat nazariy materiallarni elektron shaklda taqdim etish bilan cheklanmasligi kerak. Raqamli vositalar mashg‘ulotni rejalashtirish, videomateriallarni tahlil qilish, individual topshiriqlarni berish, natijalarni qayd etish, pedagogik monitoring va teskari aloqani tashkil etish jarayonlarini ham qamrab olishi lozim. Masofaviy ta’lim texnologiyalarining rivojlanishi jismoniy tarbiya va sport mutaxassislariga o‘quv materiallaridan masofadan foydalanish, videodarslarni ko‘rish, topshiriqlarni bajarish va o‘zlashtirish natijalarini elektron shaklda taqdim etish imkonini bermoqda. Shu bilan birga, masofaviy ta’limni jismoniy tarbiya va sportning amaliy xususiyatlari bilan uyg‘unlashtirish metodik jihatdan alohida yondashuvni talab qiladi.

Tadqiqotning maqsadi jismoniy tarbiya va sport sohasida raqamli platformalar hamda masofaviy ta’lim texnologiyalaridan foydalanishning ilmiy-metodik imkoniyatlarini aniqlash va ularni ta’lim jarayoniga samarali integratsiya qilish bo‘yicha metodik yondashuvlarni ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat:

– jismoniy tarbiya va sport ta’limida raqamli texnologiyalardan foydalanishning nazariy asoslarini tahlil qilish;

– raqamli platformalarning ta’lim jarayonidagi asosiy funksiyalarini aniqlash;

– masofaviy ta’lim texnologiyalarining jis-

moniy tarbiya va sport mutaxassislarini tayyorlashdagi imkoniyatlarini o‘rganish;

– raqamli texnologiyalarni an’anaviy ta’lim shakllari bilan uyg‘unlashtirish yo‘llarini belgilash;

– jismoniy tarbiya va sport ta’limida raqamli monitoring va teskari aloqa tizimidan foydalanish bo‘yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqish.

Adabiyotlar tahlili va metodlar

Ta’limni raqamlashtirish masalalari pedagogika, axborot texnologiyalari va ta’lim metodikasi sohalarida keng o‘rganilgan. Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi ta’lim oluvchining o‘quv resurslariga mustaqil murojaat qilish, elektron topshiriqlarni bajarish, o‘z faoliyatini nazorat qilish va pedagog bilan masofadan muloqot qilish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Masofaviy ta’lim tushunchasi o‘qituvchi va ta’lim oluvchi o‘rtasidagi pedagogik hamkorlikni axborot-kommunikatsiya texnologiyalari vositasida tashkil etishni nazarda tutadi. Bunday ta’lim shaklida o‘quv materiali elektron resurslar, videodarslar, taqdimotlar, testlar, elektron topshiriqlar va boshqa raqamli shakllarda taqdim etilishi mumkin. Jismoniy tarbiya va sport sohasida raqamli texnologiyalarni qo‘llashning metodik imkoniyatlari yanada kengroqdir. Masalan, sport mashqlarining texnikasini videoyozuv orqali ko‘rsatish, sportchi yoki ta’lim oluvchining harakatlarini tahlil qilish, mashg‘ulot rejasini elektron shaklda yuritish va o‘zlashtirish natijalarini raqamli shaklda qayd etish mumkin. Raqamli platformalarning muhim afzalliklaridan biri o‘quv materiallarini tizimli ravishda joylashtirish imkoniyatidir. O‘quv kursi mavzular, videomateriallar, elektron adabiyotlar, mustaqil topshiriqlar, test savollari va nazorat materiallariga ajratilishi mumkin. Natijada ta’lim oluvchi o‘ziga zarur materialni belgilangan tartibda o‘zlashtirish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Tadqiqotda ilmiy-metodik adabiyotlarni nazariy tahlil qilish, taqqoslash, tizimlashtirish, pedagogik kuzatuv, umumlashtirish va metodik modellashtirish usullaridan foydalanildi. Mazkur metodlar asosida jismoniy tarbiya va sport ta’limida raqamli platformalardan foydalanishning asosiy yo‘nalishlari aniqlashtirildi.

Tadqiqotning metodik konsepsiyasi raqamli vositalarni ta’limning maqsadi emas, balki belgilangan pedagogik vazifalarni amalga oshirish vositasi sifatida qarashga asoslanadi. Bunda “maqsad – mazmun – texnologiya – faoliyat – monitoring – teskari aloqa – natija” ketma-ketligi asosiy metodik tizim sifatida qaraladi.

Natijalar va muhokama

Tadqiqot natijalarining tahlili shuni ko‘rsatadiki, jismoniy tarbiya va sport ta’limida raqamli platformalardan foydalanish bir necha o‘zaro bog‘liq yo‘nalishlarda tashkil etilishi mumkin.

1. O‘quv materiallarini raqamli shaklda taqdim etish

Raqamli platformalar orqali ma’ruza matnlari, taqdimotlar, videodarslar, amaliy topshiriqlar, elektron adabiyotlar va nazorat materiallarini yagona tizimda joylashtirish mumkin.

Bunday yondashuv o‘quv materiallarining tizimlashtirilishini ta’minlaydi. Masalan, basketbol bo‘yicha trenerlarni malaka oshirish kursida alohida modullar shakllantirilishi mumkin:

basketbol mashg‘ulotlarini rejalashtirish;
jismoniy tayyorgarlikni tashkil etish;
texnik tayyorgarlik;
taktik tayyorgarlik;
pedagogik nazorat;
sportchilar bilan kommunikativ faoliyat;
zamonaviy raqamli vositalardan foydalanish.

Har bir modul tarkibida nazariy material, videomaterial, mustaqil topshiriq, nazorat savollari va amaliy vazifa berilishi mumkin.

2. Videotexnologiyalardan foydalanish

Jismoniy tarbiya va sport ta’limida video materiallarning ahamiyati alohida o‘rin tutadi. Chunki ko‘plab harakat faoliyatlarini faqat matn orqali tushuntirish yetarli emas.

Sport mashqlarining texnikasini video orqali namoyish qilish ta’lim oluvchiga harakatning ketma-ketligi, tana holati, qo‘l va oyoqlarning joylashuvi hamda harakat te-

zligini vizual tarzda kuzatish imkonini beradi. Bundan tashqari, ta'lim oluvchining o'z harakatlarini videoga yozib, namunaviy bajarilish bilan taqqoslashi ham mumkin. Bunday yondashuv o'z-o'zini tahlil qilish va xatolarni aniqlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

3. Masofaviy topshiriqlar va teskari aloqani tashkil etish

Masofaviy ta'lim texnologiyalarining samaradorligi ta'lim oluvchi bilan muntazam teskari aloqa o'rnatishga bog'liq. Shu sababli raqamli platformalarda topshiriqlarni joylashtirish bilan bir qatorda ularni tekshirish va natijalar bo'yicha tavsiyalar berish mexanizmi ham bo'lishi kerak. Jismoniy tarbiya va sport mutaxassislari uchun quyidagi topshiriqlarni masofadan tashkil etish mumkin:

– mashg'ulotning yillik yoki oylik rejasini ishlab chiqish;

– mashg'ulot konspektini tayyorlash;

– sport mashqining texnikasini videoda namoyish etish;

– mashg'ulot jarayonini videokuzatuv asosida tahlil qilish;

– sportchilar natijalarini elektron jadvalda qayd etish;

– sport mashg'ulotining pedagogik tahlilini yozma shaklda taqdim etish.

4. Raqamli monitoring tizimidan foydalanish

Jismoniy tarbiya va sport ta'limida monitoring ta'lim jarayonining samaradorligini aniqlashning muhim vositasidir.

Raqamli monitoring orqali tinglovchining:

– kursdagi ishtiroki;

– topshiriqlarni bajarishi;

– test natijalari;

– mustaqil ishlari;

– amaliy topshiriqlarni bajarish sifati;

– yakuniy natijalari

haqidagi ma'lumotlarni tizimlashtirish mumkin.

5. Raqamli platformalardan foydalanishning metodik modeli

Tadqiqot natijalariga asoslanib, jismoniy tarbiya va sport sohasida raqamli platformalardan foydalanishning quyidagi metodik modeli taklif etiladi:

Jadvaldan ko'rinadiki, raqamli texnologiya faqat materialni yetkazib berish vositasi emas, balki butun pedagogik jarayonni boshqarish vositasi sifatida ishlatilishi mumkin.

6. Raqamli texnologiyalar va trenerlik faoliyati

Zamonaviy trenerning faoliyati faqat mashg'ulot o'tkazish bilan chegaralanmaydi. Trener mashg'ulotni rejalashtiradi, sportchilarning tayyorgarligini baholaydi, natijalarni qayd etadi, mashg'ulot jarayonini tahlil qiladi va keyingi faoliyat uchun tegishli qarorlar qabul qiladi. Shu nuqtayi nazardan raqamli texnologiyalar trenerlik faoliyatining turli bosqichlarini o'zaro bog'lash imkonini beradi. Ayniqsa, jamoaviy sport turlarida, jumladan basketbolda raqamli videomateriallardan foydalanish texnik va taktik harakatlarni tahlil qilish imkoniyatlarini kengaytiradi. O'yin epizodlarini qayta ko'rib chiqish orqali xatolar, samarali harakatlar va taktik qarorlar tahlil qilinishi mumkin.

7. Raqamli texnologiyalardan foydalanishning afzalliklari va muammolari

Jismoniy tarbiya va sport ta'limida raqamli platformalardan foydalanishning asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat:

– o'quv materiallaridan istalgan vaqtda foydalanish imkoniyati;

– nazariy va amaliy materiallarni yagona tizimga birlashtirish;

– videomateriallardan foydalanish;

– mustaqil ta'lim imkoniyatlarini kengaytirish;

– elektron monitoringni tashkil etish;

– teskari aloqani tezlashtirish;

– o'quv jarayoni natijalarini saqlash va tahlil qilish.

Biroq ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, texnik vositalarning yetarli emasligi, internet sifatining pastligi, pedagog va trenerlarning raqamli kompetensiyasi turlicha ekanligi, amaliy mashg'ulotlarni to'liq masofadan tashkil etishning murakkabligi kabi omillar raqamli ta'lim samaradorligiga ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Shu sababli jismoniy tarbiya va sport ta'limida to'liq masofaviy modeldan ko'ra, an'anaviy va raqamli ta'limni uyg'unlashtiruvchi aralash ta'lim modeli ko'proq metodik imkoniyatlarga ega.

8. Aralash ta'lim modelining imkoniyatlari

Jismoniy tarbiya va sport ta'limining amaliy xususiyatlarini hisobga olgan holda quyidagi modelni taklif etish mumkin:

Mazkur modelda raqamli texnologiyalar amaliy mashg'ulotlarning o'rnini to'liq egallamaydi. Aksincha, ularning samaradorligini oshiruvchi yordamchi va boshqaruv vositasi sifatida qo'llanadi.

9. Raqamli kompetensiyani rivojlantirish

Raqamli ta'limning samaradorligi bevosita pedagog va trenerning raqamli kompetensiyasiga bog'liq. Shu sababli malaka oshirish dasturlarida quyidagi ko'nikmalarni shakllantirish maqsadga muvofiq:

– raqamli platformada kurs yaratish;
– elektron o'quv materiallarini tayyorlash;
– videodars yaratish va tahrirlash;
– elektron testlarni ishlab chiqish;
– videokuzatuv materiallarini tahlil qilish;
– elektron jadvallardan foydalanish;
– raqamli monitoringni tashkil etish;
– onlayn teskari aloqani yo'lga qo'yish.

Natijada trener yoki o'qituvchining raqamli kompetensiyasi uning kasbiy kompetensiyasining muhim tarkibiy qismiga aylanadi.

10. Raqamli texnologiyalarni trenerlik faoliyatiga joriy etishning tizimli yondashuvi

Raqamli platformalardan samarali foydalanish tizimli yondashuvni talab qiladi. Bunda alohida raqamli vositani joriy qilish emas, balki uning trenerlik faoliyatining umumiy tizimidagi o'rnini aniqlash muhim.

Shunday qilib, raqamli platformalar trener faoliyatini alohida-alohida jarayonlarga ajratib yubormasdan, aksincha, ularni yagona tizimga birlashtirish imkonini beradi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalarning samaradorligi uchta asosiy shartga bog'liq:

birinchidan, raqamli vosita aniq pedagogik maqsadga xizmat qilishi;

ikkinchidan, raqamli material metodik jihatdan sifatli bo'lishi;

uchinchidan, olingan natijalar asosida teskari aloqa va tuzatish ishlari tashkil etilishi.

Demak, raqamli platformani joriy etishning o'zi yetarli emas. U pedagogik jarayonning mazmuni, metodlari va baholash tizimi bilan uzviy bog'langan taqdirdagina kutilgan natijani berishi mumkin.

Xulosa

Jismoniy tarbiya va sport sohasida raqamli platformalar hamda masofaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish ta'lim jarayonini modernizatsiya qilishning muhim yo'nalishlaridan biridir. Raqamli vositalardan foydalanish o'quv materiallarini tizimlashtirish, nazariy bilimlarni masofadan yetkazish, mustaqil ta'limni tashkil etish, elektron nazorat va monitoringni amalga oshirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, jismoniy tarbiya va sport ta'limida raqamli texnologiyalardan foydalanishning eng samarali yo'nalishlari o'quv materiallarini elektron shaklda taqdim etish, videodarslardan foydalanish, sport harakatlarini video orqali tahlil qilish, elektron topshiriqlarni tashkil etish, raqamli monitoring va teskari aloqani yo'lga qo'yishdan iborat. Jismoniy tarbiya va sport sohasining amaliy xususiyatlarini hisobga olgan holda raqamli ta'lim an'anaviy amaliy mashg'ulotlarning o'rnini to'liq egallamasligi, balki ular bilan uyg'unlashtirilishi lozim. Shu nuqtayi nazardan aralash ta'lim modeli jismoniy tarbiya va sport mutaxassislarini tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirishda samarali metodik yechimlardan biri sifatida qaralishi mumkin. Raqamli texnologiyalardan foydalanish trener faoliyatini rejalashtirish, tashkil etish, monitoring qilish, tahlil etish va takomillashtirish bosqichlarini yagona tizimga birlashtirish imkonini beradi. Bu esa trenerning zamonaviy kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish uchun muhim shart-sharoit yaratadi. Shu asosda jismoniy tarbiya va sport ta'limida raqamli platformalardan foydalanishni rivojlantirishda pedagog va trenerlarning raqamli kompetensiyasini oshirish, sifatli elektron o'quv resurslarini

yaratish, raqamli monitoring tizimlarini joriy etish hamda nazariy va amaliy ta'limning uzviyligini ta'minlash maqsadga muvofiq.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Bachman L.F. Fundamental Considerations in Language Testing. – Oxford: Oxford University Press, 1990.

2. Bates A.W. Technology, E-learning and Distance Education. – London: Routledge, 2005.

3. European Commission. Digital Education Action Plan 2021–2027. – Brussels: European Commission, 2020.

4. Garrison D.R. E-Learning in the 21st Century: A Framework for Research and Practice. – New York: Routledge, 2011.

5. Graham C.R. Blended Learning Systems: Definition, Current Trends, and Future Directions. – San Francisco: Pfeiffer, 2006.

6. Horton W. E-Learning by Design. – San Francisco: Pfeiffer, 2012.

7. Mayer R.E. Multimedia Learning. – Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

8. Means B., Toyama Y., Murphy R., Bakia M., Jones K. Evaluation of Evidence-Based Practices in Online Learning. – Washington: U.S. Department of Education, 2010.

9. Mishra P., Koehler M.J. Technological Pedagogical Content Knowledge: A Framework for Teacher Knowledge // Teachers College Record. – 2006. – Vol. 108, No. 6. – P. 1017–1054.

10. Moore M.G., Kearsley G. Distance Education: A Systems View of Online Learning. – Belmont: Wadsworth, 2012.

11. UNESCO. Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action. – Paris: UNESCO, 2016.

12. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education. – Paris: UNESCO, 2023.

13. Anderson T. The Theory and Practice of Online Learning. – Edmonton: AU Press, 2008.

14. Bates T. Teaching in a Digital Age: Guidelines for Designing Teaching and Learning. – Vancouver: Tony Bates Associates, 2019.

15. Кузнецов В.С. Теория и методика физического воспитания и спорта. – Москва: Академия, 2008.

16. Матвеев Л.П. Теория и методика физической культуры. – Москва: Спорт, 2008